

Merovingische graven en houtbouw langs een steenontginning. Een archeologische opgraving te Steenokkerzeel – Sterckxstraat (VBR)

BEKE FLORIS & TEETAERT DIMITRI

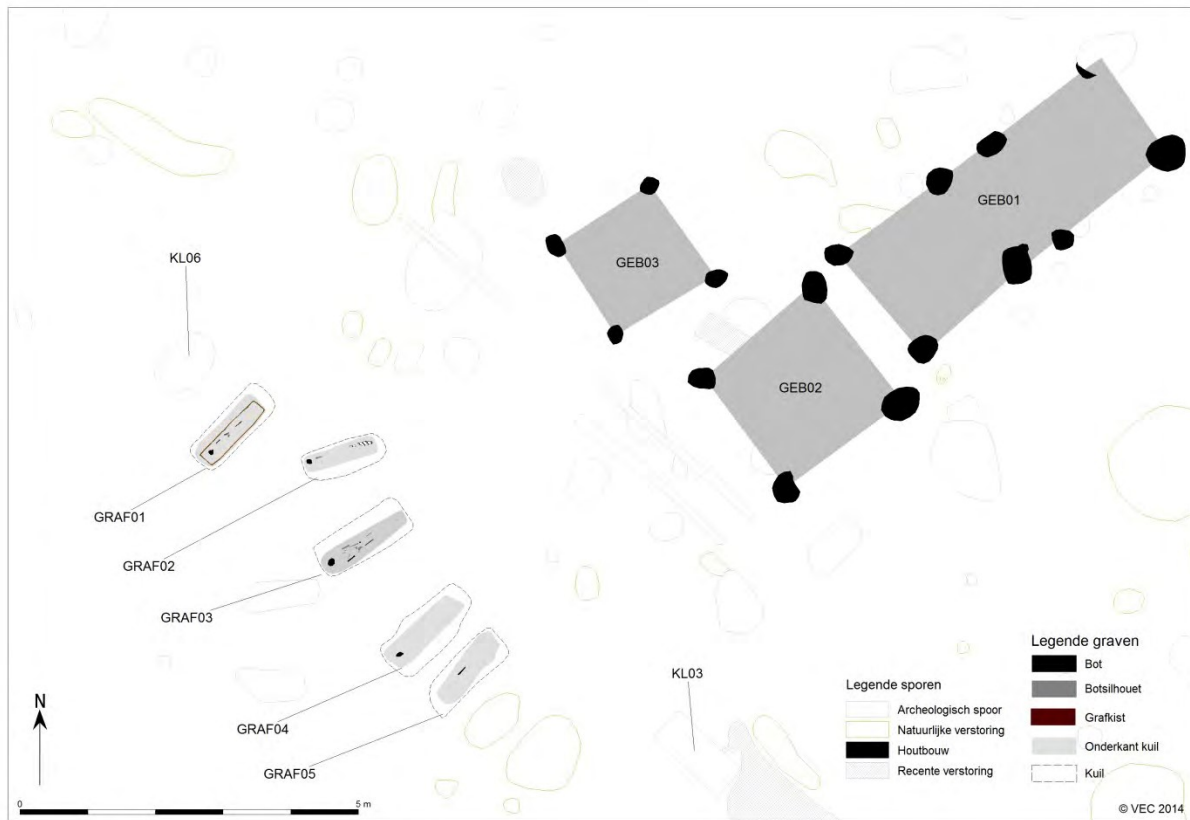
In opdracht van Aquafin NV hebben het Vlaams Erfgoed Centrum (VEC) en de archeologen van het projectbureau Ruben Willaert bvba een archeologische opgraving uitgevoerd ter hoogte van de Sterckxstraat in Steenokkerzeel (prov. Vlaams-Brabant). Op deze locatie is de bouw van een nieuwe rioolzuiveringsinstallatie gepland. De opgraving ging van start in juni 2013, het onderzoeksterrein is ca. 1,2 ha groot. Het projectgebied is gesitueerd op een uitloper van de Formatie van Lede waardoor er banken van kalkzandsteen in de ondergrond aanwezig zijn. Tijdens het archeologisch onderzoek zijn sporen geregistreerd uit verschillende perioden. De oudst herkende sporen van landgebruik dateren uit de Romeinse tijd, mogelijk reeds uit de Late IJzertijd. Tijdens de Merovingische periode kent het projectgebied een intensieve occupatie. Uit de Volle Middeleeuwen en Nieuwste tijd zijn sporen aangetroffen die gekoppeld kunnen worden aan agrarische activiteiten en 19de-eeuwse witloofteelt. Dit artikel richt zich op de Merovingische sporen. Bijzonder is het aantreffen van Merovingische nederzettingssporen in de directe nabijheid van een gelijktijdig grafveld en enkele houtbouwen die zich aan de grens van het grafveld lijken te situeren.

Foto ovenstructuur

Door de ontginning van de kalkzandsteen is ongeveer een derde van het projectgebied vergraven. De omvangrijkste steenontginning dateert uit de 18de of 19de eeuw en situeert zich in het noordelijk deel van het projectgebied. Een tweede fase van steenwinning is beduidend ouder en dateert vermoedelijk uit de Romeinse of de Merovingische periode.

Tijdens de Merovingische periode bevindt er zich centraal in het onderzoeksgebied een funeraire ruimte. Enkele sporen en structuren in het noordoostelijke deel van het terrein vormen wellicht de rand van een rurale nederzetting uit deze periode.

Grondplan ter hoogte van de funeraire ruimte

De funeraire ruimte wordt gevormd door een rijengrafveld van vijf, potentieel zeven graven en drie houtbouwen. De graven bestaan uit eenvoudige rechthoekige kuilbegravingen met een lengte tussen 1,8 en 2,4 m en een breedte tussen 0,7 en 1 m. De tussenliggende afstand van de graven varieert tussen 0,3 en 1,5 m. De inhumaties hebben algemeen een slechte conservering. Lijkkisten zijn quasi volledig vergaan en het botmateriaal is bijna volledig opgelost, vermoedelijk als gevolg van de zure zandgrond. Waar het botmateriaal toeliet om de positie van het lichaam te bepalen, is de dode steeds op de rug en in gestrekte houding met de armen naast het lichaam begraven. Het lichaam heeft steeds een noordoost-zuidwest oriëntatie waarbij het hoofd van de dode zich aan de westelijke zijde bevindt. Ondanks de slechte conservering van het botmateriaal heeft het fysisch-anthropologisch onderzoek enige interessante resultaten opgeleverd. Er zijn hier zowel jonge als volwassen individuen begraven en van één individu kon het vrouwelijk geslacht bepaald worden. Er zijn geen grafritten in of rond de graven aangetroffen.

Tijdens het fysisch- antropologisch onderzoek werden twee geschikte botstalen geselecteerd voor AMS ^{14}C - analyse, die het grafveld tussen 630 en 970 AD dateren. GRAF 02 dateert tussen 630AD en 720AD (RICH-20726, $1347 \pm 32\text{BP}$, 85.7% probability) en GRAF 03 dateert tussen 760AD en 970AD (RICH-20725, $1172 \pm 33\text{BP}$, 95.4% probability). De twee dateringen op de graven wijzen erop dat deze begraafplaats zeker aanwezig was rond 720 AD en minstens 40 jaar in gebruik bleef.

Opvallend is de relatie tussen het rijengrafveld en de naastliggende houtbouwen. De gebouwen en graven zijn net naast elkaar ingeplant en delen een identieke oriëntatie. GRAF03 en GEB01 hebben quasi dezelfde AMS ^{14}C - datering gekregen. GEB01 dateert

tussen 640 AD en 720 AD (RICH-20708: 1345 ± 28 BP, 88.0% probability), meet ca. 7 m bij 3 m en is minstens opgebouwd uit acht palen. Houtbouw GEB02 en GEB03 hebben een vierkant grondplan van ca. 3 m bij 3 m en zijn vierpostig. GEB02 sluit aan op GEB01, ligt bijna perfect in lijn met dit gebouw en heeft dezelfde oriëntatie.

De structuren die een landelijke Merovingische nederzetting indiceren zijn drie kleine gebouwen (GEB05, GEB06 en GEB07), enkele kuilen en een veldoven. De kleine vierpostige gebouwen zijn gedateerd op basis van hun oriëntatie en kunnen geïnterpreteerd worden als spiekers of voorraadschuurtjes. Botanisch onderzoek op de inhoud van enkele paalkuilen en een afvalkuil wijst erop dat hier tijdens de Merovingische periode in de directe omgeving weiland aanwezig was en dat er intensief cultuurgewassen werden geteeld. Er zijn resten van gerst, rogge en tarwe aangetroffen. De veldoven heeft een sleutelgatvorm en meet op zijn breedste punt ca. 1 m. De exacte functie van de oven kon niet achterhaald worden. Een AMS ^{14}C -analyse werd uitgevoerd op verkoold graan en dateert de oven tussen 650 AD en 730 AD (RICH-20709: 1318 ± 28 BP, 72,6% probability). Het gebruik van de oven dient dus min of meer in dezelfde periode te worden geplaatst als het aanleggen van de vlakgraven in het grafveld.

In de vroegmiddeleeuwse sporen werd opvallend veel Romeins bouw materiaal gevonden. Naar alle vermoeden is dit materiaal gerecupereerd van een in de nabijheid gelegen Romeinse villa.

De aangetroffen Merovingische graven zijn niet uniek voor deze regio. In de directe omgeving zijn vondstmeldingen en opgravingen gebeurd die nog meer Merovingische graven aan het licht brachten. Net ten noordwesten van Hof te Geetbroek, (op ca. 620 m) zijn in 1897 zeven of acht ‘rijke’ Merovingische graven ontdekt. Te Erps-Kwerps, Villershof, op minder dan 2 km afstand van het onderzoeksgebied, zijn tussen Romeinse en volmiddeleeuwse bewoningssporen de resten aangetroffen van één slecht bewaard Merovingisch inhumatiegraf zonder bijgiften (Hoorne *et al.* 2009).

Nog te Erps-Kwerps (Lelieboomgaarden), op ca. 4 km van het onderzoeksgebied, zijn bij het onderzoek van de resten van een Romeinse villa 39 Merovingische graven blootgelegd. Aan de rand van het grafveld trof men resten aan van een klein 4-palig houten gebouw, dat mogelijk in verband staat met de nabijgelegen graven (Verbeeck 1995).

Deze vondst bracht onderzoeker M. Verbeeck ertoe een vergelijkende studie te maken met andere voorbeelden van houtbouw aangetroffen op Merovingische begraafplaatsen. Houtbouw is zowel op grote als kleine grafvelden reeds vastgesteld, en is een fenomeen dat gekend is over de gehele Merovingische wereld. Voorbeelden zijn gekend in België, te Erps-Kwerps, Rosmeer en Hamoir maar ook in Nederland (Dommelen) en Duitsland (Munich-Aubing, Marktoberdorf, Staubing en Cologne- Junkershof). De houtbouwen van Steenokkerzeel vertonen gelijkenissen met enkele van deze gebouwen. Zo lijkt GEB01 sterk op het 8-palige gebouw van Munich-Aubing.

Mogelijk zijn de Merovingische gebouwen op grafvelden als primitieve kapellen te beschouwen, niet noodzakelijk in een christelijke traditie maar mogelijk wel in een overgangperiode naar de algemene verspreiding van het christendom. De functie van de gebouwen is echter ongekend en blijft tot op heden louter hypothetisch (Verbeeck 1995).

BIBLIOGRAFIE

BEKE F., TEETAERT D. & HAZEN P., 2015, Merovingische graven en houtbouw langs een steenontginning, een archeologische opgraving te Steenokkerzeel, Sterckxstraat, *VEC Rapport 15*.

VERBEECK M., 1995, Quelques considérations sur les bâtiments en bois liés aux cimetières mérovingiens - Un nouvel exemple à la nécropole mérovingienne d'Erps-Kwerps (Prov. Vl.-Brabant): phénomène profane ou religieux-chrétien?, *Acta Archaeologica Lovaniensia, Monographiae* 8, Leuven, pp. 277-288.

HOORNE J., BASTIAANS J., DE MULDER G., DEFORCE K., ERVYNCK A., LENTACKER A. & STURTEWAGEN K., 2009, Archeologisch noodonderzoek te Erps-Kwerps-*Villershof* (Kortenberg, prov. Vlaams-Brabant). Nederzettingssporen uit de ijzertijd, de vroege en de volle middeleeuwen, *Relicta* 4, Brussel, pp. 23-80.

Sporen van vroegmiddeleeuwse metaalbewerking. Een archeologische opgraving aan de Fabiolalaan te Oostkamp (WVL)

BEKE FLORIS

In opdracht van MATEXI Projects NV, Novus nv, villabouw Francis Bostoen en het OCMW van Oostkamp hebben archeologen van het projectbureau Ruben Willaert bvba een archeologische, vlakdekkende opgraving uitgevoerd ter hoogte van het plangebied Oostkamp Fabiolalaan. Hier wordt een verkaveling gerealiseerd met een oppervlakte van ca. 6,8 ha. De vlakdekkende opgraving bleef beperkt tot een zone van ca. 0,25 ha in het noordoosten van het plangebied.

Fysisch-geografisch behoort Oostkamp tot Zandig Vlaanderen en meer specifiek tot het Houtland. De bodem is er hoofdzakelijk samengesteld uit zandgronden van het Eoceen (40 tot 70 miljoen jaar oud), afgewisseld met lichte zandleemgronden. In de valleien en depressies komen klei-, veen- en natte, lichte zandleemgronden voor. Het onderzoeksgebied ligt op de noordoostelijke helling van de Macieberg. Aanvankelijk waren er binnen het onderzochte gebied drie natuurlijke depressies aanwezig, tot ze uit het landschap verdwenen bij een postmiddeleeuwse nivellering van het terrein. Dit artikel geeft een overzicht van de vroegmiddeleeuwse sporen. Tijdens de opgraving zijn ook bewoningssporen en een bewaarde A- horizont uit de IJzertijd aangetroffen (Beke & Teetaert 2015).

Centraal in het onderzoeksgebied zijn vier gelijkaardige kuilen vastgesteld. Een AMS ¹⁴C-analyse dateerde één van deze sporen in de Vroege Middeleeuwen. De aanwezigheid van houtskoolconcentraties en metaalslakken indiceren dat deze kuilen gekoppeld kunnen worden aan de productie of bewerking van metaal. Twee van de vier kuilen werden geïnterpreteerd als de restanten van houtskoolmeilers, type *Grubenmeier*. Bij dit type houtskoolmeiler wordt een gat in de grond gegraven dat gevuld wordt met hout en afgedekt met aarde. Bij zuurstofarme verbranding wordt het ingegraven hout omgezet naar houtskool. Beide houtskoolmeilers (KL09 en KL11) hebben een eerder rechthoekige vorm en meten respectievelijk 0,8 bij 1,5 m en 0,7 bij 1,0 m. Hun bodems zijn opvallend vlak. De kuilvullingen zijn identiek en bestaan onderaan uit een houtskoolrijke lens met erboven een grijs homogeen pakket met enkele